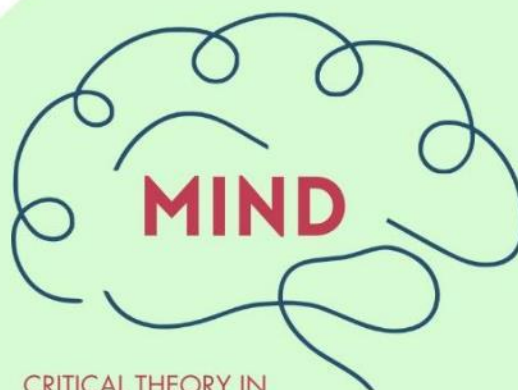

Idėjų kompendiumas (verta perskaityti)

TYRĖJŲ GRUPĖ: DAIVA PENKAUSKIENĖ,
PETRA KATANA, ANTONELA MARJANUŠIĆ,
IVETA VERSE, SANDRA KALNIŅA, ROBERT
MIHĂILĂ, CAMELIA STĂICULESCU

 Co-funded by
the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project number: 2023-1-IT01-KA220-ADU-000153426

Turinys

Išvadas.....	3
Metodika	4
Rezultatai.....	5
Kas yra kritinis mąstymas?.....	5
Kritinio mąstytojo portretas	6
KT matmenys	8
Kritinis mąstymas suaugusiųjų švietime. Tarptautinė stipendijų apžvalga	10
Kritinio mąstymo turinys, mokymo strategijos ir problemos suaugusiųjų švietime	13
Kritinio mąstymo intervencijų nauda, reikšmė ir rezultatai suaugusiųjų švietime	15
Rekomendacijos ir tolesni pokyčiai	16
Nacionalinės literatūros apžvalga	20
1. Kroatijos patirtis skatinant kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime	20
2. Lietuvos patirtis ugdant kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime	21
3. Latvijos patirtis skatinant kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime	24
4. Rumunijos patirtis skatinant kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime	25
Kodėl suaugusiesiems reikalingas kritinis mąstymas?.....	26
Kokybiniai tyrimai. Ekspertų interviu	28
Išvados.....	30
Bibliografija.....	31

Išvadas

Šis tyrimas - tai sisteminė suaugusiųjų švietimo, vykdomo pasitelkiant neformaliojo mokymo strategijas, siekiant ugdyti kritinio mąstymo (KT) įgūdžius ir polinkius, apžvalga.

Aprašyti keli straipsnių atrankos kriterijai, kurie buvo taikomi tarptautiniams ir nacionaliniams leidiniams.

Mūsų išvados parodė, kad kritinio mąstymo apibrėžimas suaugusiųjų švietime atitinka vyraujančius apibrėžimus ir mokyklose, tačiau šioje srityje yra mažai mokslinių tyrimų. Todėl mūsų straipsnis gali padėti nušviesti besiformuojančią sritį, t. y. kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime.

Išnagrinėtoje literatūroje nurodoma, kad nėra nacionalinio suaugusiųjų švietimo ar kritinio mąstymo specifikos. Nustatėme keletą strategijų, įskaitant probleminį mokymąsi ir savarankišką mokymąsi, kurios būdingos tiek suaugusiųjų švietimui, tiek kritinio mąstymo ugdymui. Buvo išbandyti įvairūs metodai (knygų klubai, skaičiavimo pamokos, meno užsiėmimai, apklausos, tinklų ir draugysčių kūrimas ir t. t.), siekiant suteikti suaugusiesiems daugiau galių ir savarankiškumo.

Taip pat taikėme kokybinio tyrimo metodiką - internetinį rašytinį interviu su tyrimo grupės ekspertais, kad geriau suprastume ir pavaizduotume temą jų akimis. Rezultatai parodė, kad kritinis mąstymas laikomas kasdieniu gyvenimo įgūdžiu, kuris padeda priimti išmintingesnius sprendimus ir suteikia aiškumo. Jis taip pat yra priešnuodis dezinformacijai ir netikroms naujienoms, o taip pat gerina bendravimą.

Buvo pabrėžta, kad sudėtingoje suaugusiųjų realybėje KT gali būti pavojingas. Daugelis žmonių nusprendžia neišsakyti savo kritiškų minčių, nes gali prarasti darbą, draugus ar net būti nužudyti. Tačiau tai nebuvo vieninga nuomonė, o kiti ekspertai teigė, kad iš kritinio mąstymo dvasios galima gauti tik naudos.

Metodika

Mūsų tikslas - atlikti sistemingą literatūros apžvalgą, atliekant svarbiausių nacionalinių ir tarptautinių darbų analizę. Todėl pasiūlėme šiuos duomenų rinkimo etapus ir kriterijus:

1. Rekomenduojami raktiniai žodžiai loginei paieškai:

- kritinis mąstymas IR neformalusis švietimas IR suaugusiųjų švietimas.
- kritinis mąstymas IR neformalusis švietimas IR suaugusiųjų švietimas IR Kroatija / Latvija / Lietuva / Rumunija (kiekvienai iš šalių, kurioms atstovauja tyrėjų grupė).
- jei reikia (jei buvo rasta per daug įrašų), kaip raktinius žodžius pridėkite "intervencijos IR metaanalizė IR sisteminės apžvalgos".

Jei randama per mažai įrašų, ypač nacionaliniu lygmeniu, paieška tęsiama iki paskutinių 10 metų ir dar toliau, jei tyrėjai turi žinių apie reikšmingus indėlius į būsimą projekto plėtrą.

2. Skaitymo kortelių pildymas

Kiekvienai atrinktai susijusiai literatūrai (KT, suaugusiųjų švietimas, intervencijos, apžvalginiai straipsniai) tyrėjai parašė skaitymo kortelę. Rekomenduota, kad atrinkti straipsniai ir skyriai būtų **intervencijos** (eksperimentinės programos, veiklos tyrimai ir įvairių tipų programos suaugusiesiems, susijusios su CT, nors CT yra antraeilis dalykas), **metaanalizės** ar **sisteminės apžvalgos**, susijusios su CT suaugusiųjų švietime, per pastaruosius 5-10 metų. Žinojome, kad pandemija pakenkė empiriniams tyrimams, ir tai lėmė sprendimą eiti net 10 metų atgal. Pateikiame apžvalgos rezultatus, paaiškindami kritinio mąstymo apibrėžtis, idealaus kritiškai mąstančio žmogaus portretą, taip pat apžvelgiamų autorių tikslus, rezultatus ir rekomendacijas.

Apžvalgos tikslas - surinkti svarbią ir naują informaciją, susijusią su intervenciniu ir taikomojo kontekstu. Mums reikėjo surinkti intervencijų, kritinio mąstymo programų, skirtų suaugusiųjų švietimui neformalioje aplinkoje, įrodymų, kad turėtume atspirties tašką savo mokymo programai, skirtai suaugusiųjų kritiniam mąstymui ugdyti, kurti.

Rezultatai

Ieškodama kokybiškų straipsnių, komanda "Google Scholar" ir "Web of Science" rado įspūdingą skaičių straipsnių - beveik 60 000. Tačiau dauguma jų neatitiko metodikoje pateiktų kriterijų. Daugelyje darbų apskritai nebuvo kalbama apie kritinį mąstymą, ir tai buvo pagrindinė priežastis, dėl kurios jie buvo atmesti. Be to, juose nebuvo pristatomos intervencijos, mokymo ar ugdymo programos, ir tai buvo antrasis pašalinimo motyvas. Be to, publikavimo metai buvo trečiasis pagrindinis atmetimo kriterijus.

5

Galiausiai 13 dokumentų buvo atrinkti tarptautiniam kontekstui, o 16 - keturių nacionalinių kontekstų (Kroatijos, Latvijos, Lietuvos ir Rumunijos), iš viso 29 dokumentai. Toliau pateiksime rezultatus, suskirstytus į keletą skyrių: CT apibrėžtys suaugusiųjų švietime, turinys ir problemos, nagrinėjamos tarptautinėje literatūroje, rekomendacijos ir atrinktų darbų išvados. Galiausiai atskiras skyrius buvo sukurtas keturiems nacionaliniams kontekstams pristatyti.

Kas yra kritinis mąstymas?

Ennis, 1962 m.	"teisingas teiginių vertinimas"
McPeck, 1981 m.	"protingas visų svarbių įrodymų panaudojimas siekiant išspręsti konkrečią problemą".
Atsitiktinumas, 1986 m.	"gebėjimas analizuoti faktus, kurti ir sisteminti idėjas, pagrįsti nuomonę ir lyginti, daryti išvadas, vertinti argumentus ir spręsti problemas, siekiant" išspręsti konkrečią problemą".
Brufildas, 1987 m.	"reiškia, kad reikia suabejoti prielaidomis, kuriomis grindžiami mūsų įprasti, įprasti mąstymo ir veikimo būdai, ir būti pasirengusiems mąstyti ir veikti kitaip, remiantis šiuo kritiniu klausimu".
Mayer ir Goodchild, 1990 m.	"sąmoningas, save reguliuojantis sprendimas, kurio rezultatas yra analizė, vertinimas, išvada ir interpretacija, taip pat

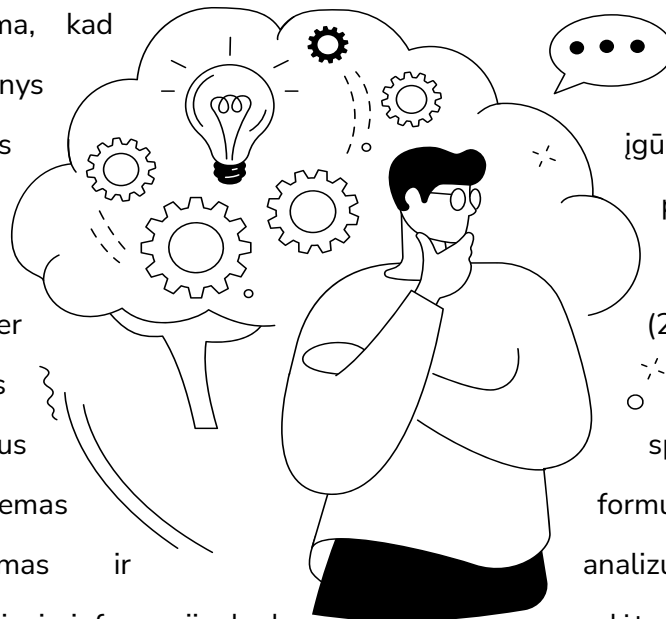
	konceptualūs, įrodomieji, metodologiniai paaiškinimai, kriterijai ar kontekstas, kuriais grindžiamas sprendimas".
Facione, 1990 m.	"sisteminis ir aktyvus argumentų supratimo ir vertinimo procesas".
Moore ir Parker, 1991 m.	"kruopštus ir sąmoningas sprendimo priėmimo, atmetimo ar sustabdymo nustatymas".
Behar-Horenstein ir Niu, 2011; Snyder ir Snyder, 2008; Smith, 2003	"kontroliuojamas reflektyvus mąstymas, naudojant aktyvią argumentaciją, loginį mąstymą, išvadas ir informacijos vertinimą priimančias vertingas sprendimus".
Burn & Sinfield, 2016 m.	"kritinis mąstymas - tai aiškių, pagrįstų sprendimų priėmimas, remiantis įrodymų, surinktų stebint, skaitant ir eksperimentuojant, aiškinimu, supratimu, taikymu ir sinteze".
D. Halpernas	"kritinis mąstymas - tai kognityvinių metodų ar strategijų, didinančių tikimybę pasiekti kokybišką rezultatą, naudojimas. Tai mąstymo rūšis, naudojama sprendžiant problemas, formuluojant išvadas, vertinant galimybes ir priimančias sprendimus".
M. Lipman	"kritinis mąstymas - tai mąstymas, skatinantis vertinimą, grindžiamas kriterijais, savikorekcija ir atsižvelgiant į kontekstą".
D. Hatcher, L. Spencer	"kritinis mąstymas - tai mąstymo būdas, kuriuo siekiama priimti sprendimą remiantis tik sąžiningai pasvertomis alternatyvomis, atsižvelgiant į įrodymus ir argumentus".

Kritinio mąstytojo portretas

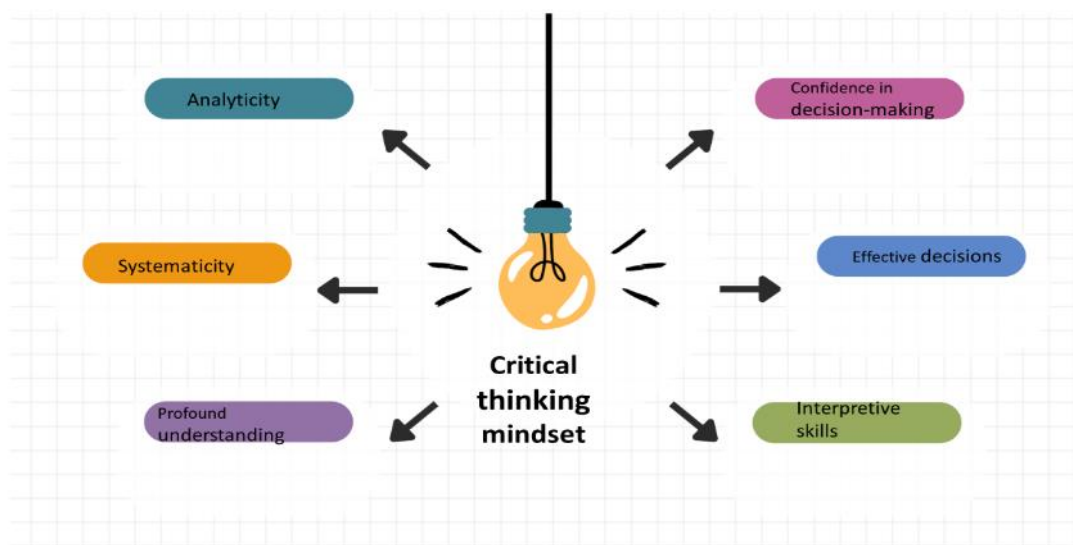
Kai žmogus mąsto kritiškai, jis yra labiau linkęs matyti platesnį vaizdą.

Kritinis mąstymas nereiškia, kad reikia užimti neigiamą poziciją ar ieškoti trūkumų. Veikiau tai reiškia, kad reikia tobulinti savo mintis, kad būtų galima dekonstruoti problemą ar informaciją, ją interpretuoti ir panaudoti šį supratimą priimant pagrįstą sprendimą ar vertinimą.

Dažnai sakoma, kad mąstantys asmenys mąstymu, nors šis mokantis ir yra įgimta savybė. Paul ir Elder gerai parengtas mąstantis žmogus sudėtingas problemas klausimus, rinkdamas ir tiriamais dalykais susijusią informaciją, kad nuolat kritiškai pasižymi kritiniu įgūdis įgyjamas praktikuojantis, o ne (2006) mano, kad kritiškai sprendžia svarbias ir formuluodamas aiškius analizuodamas su galėtų ją veiksmingai interpretuoti ir rasti pagrįstus sprendimus bei išvadas. Be to, organizacijos lygmeniu

7

darbdaviai nurodė, kad žmonės, kurie pasižymi kritinės analizės ir vertinimo įgūdžiais, dažnai taip pat atspindi analitiškumą, sistemingumą ir pasitikėjimą priimant sprendimus, nepaisant jų

Paveikslas 1. Kritinio mąstymo mąstysena. Šaltinis: autorių adaptacija pagal Paul ir Elder (2006).

profesija (Penkauskienė, Railienė ir Cruz, 2019). Gebėjimas kritiškai analizuoti ir patvirtinti informaciją vis labiau kintančioje verslo aplinkoje leidžia darbuotojams pritaikyti

efektyviausius sprendimus, kad organizacijos, kuriose jie dirba, išlaikytų konkurencinį pranašumą.

KT matmenys

8

Paveikslas 2. Kritinio mąstymo įgūdžiai. Šaltinis: autorių atvaizdas pagal Facione (1990)

WSU gairėse apibrėžti septyni esminiai kritinio mąstymo elementai: problemos ar situacijos identifikavimas, analizuojamos situacijos perspektyvos nustatymas, alternatyvios perspektyvos pripažinimas, problemos įtraukimas į atitinkamą kontekstą, įrodymų identifikavimas, analizė ir vertinimas, pagrindinių prielaidų, atspindinčių problemą, atpažinimas, pasekmių ir galimų išvadų analizė ir vertinimas (Kumar ir Refaei, 2017; Condon ir Kelly-Riley, 2004).

Delfų projekto ekspertai kaip pagrindinius kritinio mąstymo aspektus įvardija šiuos kognityvinius įgūdžius:

1. Interpretacija
2. Analizė
3. Vertinimas
4. Išvada
5. Paaiškinimas
6. Savireguliacija. (Facione, 1990,

apud Dumitru, D. 2013, p.28-33)

Kiekvieną iš šešių aprašytų įgūdžių sudaro pavaldūs įgūdžiai.

1. Interpretacija - tai įvairios patirties, situacijų, duomenų, įvykių, vertinimų,

nuomonių, taisyklių, procedūrų ar kriterijų prasmės ar reikšmės supratimas ir išreiškimas. Interpretavimas apima tris dalinius gebėjimus: kategorizavimą, prasmės iššifravimą ir prasmės paaiškinimą.

2. Analizė: asmuo nustato faktinius ir numatomus pašnekovo inferencinius ryšius tarp teiginių, klausimų, sąvokų, aprašymų ir bet kokių kitų reprezentacijos formų, kurias jis naudoja savo nuomonėms, vertinimams, patirčiai, priežastims ar įsitikinimams išreikšti. Analizė apima: idėjų nagrinėjimą, argumentų aptikimą; ir jų analizę.

3. Vertinimas: asmuo įvertina ir pasveria teiginių ar pareiškimų, kuriais grindžiamas kito asmens suvokimas, patirtis, sprendimai, įsitikinimai ar nuomonė, patikimumą. Šios kritinio mąstymo dalies poskyriai yra teiginių vertinimas ir argumentų vertinimas.

4. Išvados: kritiškai mąstantis žmogus, dalyvaujantis išvadų darymo procese, nustato ir pateikia būtinus elementus, kad galėtų padaryti tvarias išvadas. Jis formuluoja hipotezes, atsižvelgia į atitinkamą informaciją ir įvertina pasekmes, kylančias iš duomenų, teiginių, įrodymų, principų, sąvokų, nuomonių, įsitikinimų ar kitų pateikimo formų. Išvadų darymo subgebėjimai yra šie: įrodymų kvestionavimas, alternatyvų spėjimas ir išvadų darymas.

5. Paaiškinimas: kai ką nors paaiškiname, conceptualiais, metodologiniais, su kriterijais ir kontekstu susijusiais įrodymais pagrindžiame, ką kas nors teigia kaip rezultatą. Daliniai įgūdžiai yra rezultatų nurodymas, procedūrų pagrindimas ir argumentų pateikimas.

6. Savireguliacija - reiškia sąmoningą savo pažintinės veiklos, joje naudojamų elementų ir gautų rezultatų stebėseną, kuri atliekama analizuojant ir vertinant samprotavimus ir išvadas bei sutelkiant dėmesį. Savireguliacija atliekama pasitelkiant du įgūdžius: savikontrolę ir savikorekciją.

Kritinis mąstymas suaugusiųjų švietime.

Tarptautinė stipendijų apžvalga

Kalbant apie suaugusiųjų švietimą, kritinis mąstymas yra labai svarbus įgūdis, padedantis mokytis visą gyvenimą, kad būtų galima greitai prisitaikyti prie išorinės aplinkos iššūkių ir pasinaudoti visomis galimybėmis.

Suaugusiųjų švietėjo vaidmuo turėtų būti palengvinti kritinį mąstymą. Kritinio mąstymo skatinimas yra labai svarbus suaugusiųjų švietėjo vaidmens aspektas. Štai kaip suaugusiųjų švietėjas gali veiksmingai atlikti šį vaidmenį:

1. *Atviros mokymosi aplinkos kūrimas*: Suaugusiųjų švietėjas turėtų sukurti tokią klasę ar mokymosi aplinką, kurioje mokiniai jaustųsi patogiai ir laisvai reikštų savo mintis ir nuomonę. Atviro dialogo skatinimas skatina kritinį mąstymą, nes leidžia mokiniams tyrinėti įvairias perspektyvas ir kvestionuoti prielaidas.

2. *Užduoti klausimus, skatinančius susimąstyti*: Užduot tiesiog pateikęs informaciją, suaugusiųjų švietėjas turėtų užduoti klausimus, skatinančius kritinį mąstymą.

3. *Tyrimo ir pažinimo skatinimas*: Suaugusiųjų švietėjai turėtų skatinti studentus užduoti klausimus ir savarankiškai ieškoti atsakymų. Skatindami tyrinėjimu grindžiamą mokymąsi, švietėjai įgalina mokinius nuodugniai nagrinėti temas, atlikti tyrimus ir ugdyti savo kritinio mąstymo įgūdžius aktyviai įsitraukiant į medžiagą.

4. *Galimybių apmąstyti suteikimas*: Refleksija yra labai svarbi siekiant gilinti supratimą ir tobulinti kritinio mąstymo įgūdžius. Suaugusiųjų švietėjas į mokymosi procesą turėtų įtraukti refleksijos galimybes, pavyzdžiui, rašyti dienoraščius, grupines diskusijas ar refleksijos rašinius, kad mokiniai galėtų įvertinti savo mokymosi pažangą ir nustatyti tobulintinas sritis.

5. *Bendradarbiavimo ir diskusijų skatinimas*: Mokymosi bendradarbiaujant aplinka skatina kritinį mąstymą, nes mokiniai supažindinami su įvairiomis perspektyvomis ir skatinamos konstruktyvios diskusijos. Suaugusiųjų švietėjas turėtų sudaryti palankesnes

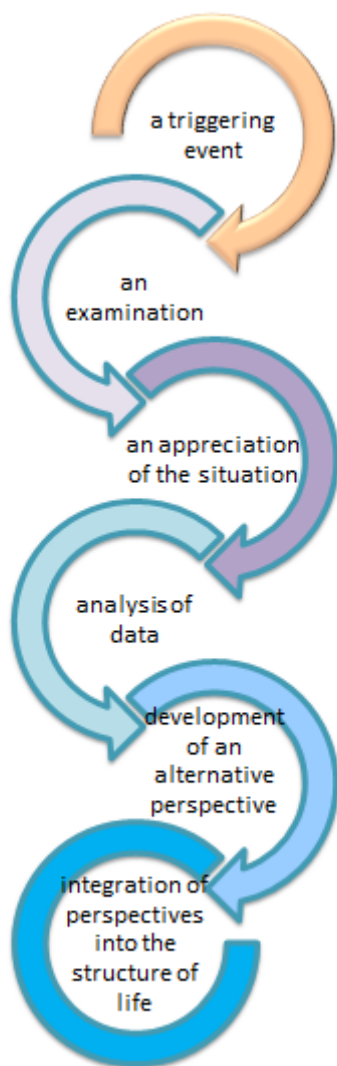
sąlygas grupinėms diskusijoms, debatams ir bendriems projektams, kuriuose mokiniai galėtų įsitraukti į vienas kito idėjas, ginčyti prielaidas ir ginti savo požiūrį.

6. *Kritinio mąstymo įgūdžių modeliavimas*: Suaugusiųjų švietėjai turėtų modeliuoti kritinio

mąstymo įgūdžius savo mokymo praktikoje.

7. *Konstruktyvaus grįžtamojo ryšio teikimas*: Grįžtamasis ryšys yra labai svarbus, siekiant nukreipti mokinių kritinio mąstymo procesus ir padėti jiems tobulėti. Suaugusiųjų švietėjas turėtų laiku pateikti konstruktyvų grįžtamąjį ryšį apie mokinių idėjas, argumentus ir problemų sprendimo būdus, išryškindamas stipriąsias puses ir tobulintinas sritis.

8. *Metakognityvinio sąmoningumo skatinimas*: Metakognicija apima savo mąstymo procesų ir strategijų supratimą. Suaugusiųjų švietėjas turėtų padėti mokiniams ugdytis metakognityvinį sąmoningumą, skatindamas juos apmąstyti, kaip jie sprendžia mokymosi užduotis, stebėti savo supratimą ir prireikus koreguoti savo strategijas, kad pagerintų kritinio mąstymo įgūdžius.

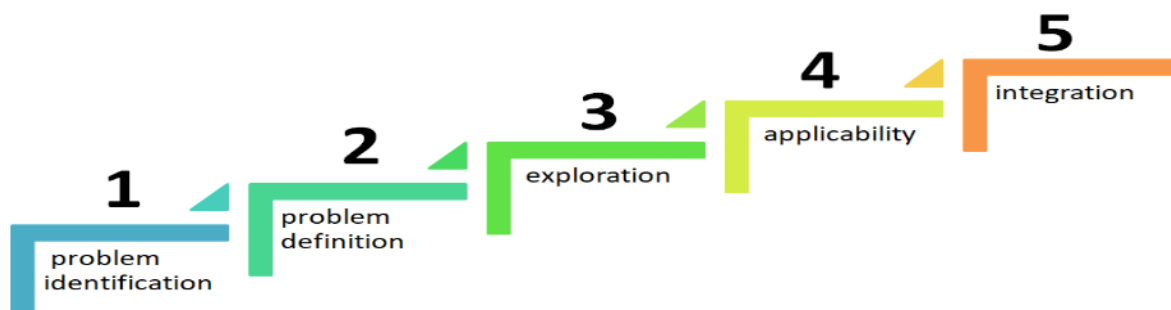
Paveikslas 3. Kritinio mąstymo modelis suaugusiųjų švietimui. Šaltinis: Brookfieldo (1987) ir Garrisono (1992) autorių atvaizdas.

Apskritai kritinio mąstymo skatinimas sukuria dinamišką mokymosi aplinką, kuri skatina tyrinėjimus, apmąstymus, bendradarbiavimą ir metakogniciją, suteikdama mokiniams galimybę tapti nepriklausomais ir kritiškai mąstančiais žmonėmis, gebančiais įveikti sudėtingus asmeninio ir profesinio gyvenimo iššūkius.

Suaugusiųjų švietimo kontekste Brookfieldas (1987) siūlo kritinio mąstymo modelį, kurį sudaro penki etapai (Garrison, 1992): sukeliantis įvykis, nagrinėjimas, situacijos vertinimas, duomenų analizė siekiant paaiškinti visas anomalijas, alternatyvios perspektyvos kūrimas ir visų aspektų bei perspektyvų integravimas į gyvenimo struktūrą.

Garrisonas (1991) pasiūlė konceptualų suaugusiųjų besimokančiųjų kritinio mąstymo ugdymo modelį:

- 1) problemos identifikavimas - pradinis kritinio mąstymo etapas;
- 2) problemos apibrėžimas - mąstymas tampa kryptingas ir tikslingas;
- 3) tyrinėjimas - iš faktų pasaulio į idėjų pasaulį;

- 4) pritaikomumas - idėjos nagrinėjamos pasitelkiant abstrakčią mintį;

Paveikslas 4. Kritinis mąstymas suaugusiems besimokantiejiems. Šaltinis: autorių pateiktas Garrison (1992).

5) integracija - baigiamasis etapas, parodantis idėjos pritaikomumą.

Kritinio mąstymo turinys, mokymo strategijos ir problemos suaugusiųjų švietime

Nors literatūros apie kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime yra nedaug, ji suteikia vertingų įžvalgų mokymų vadovams ir mokymo programų rengėjams. Įvairūs tyrėjai, taikydami skirtingus metodus ir strategijas, prisidėjo prie suaugusiųjų besimokančiųjų CT įgūdžių supratimo ir ugdymo.

13

Santos Meneses, Pashchenko ir Mikhailova (2023) nagrinėja kritinio mąstymo trūkumus tarp absolventų ir suaugusiųjų, pabrėždami CT įgūdžių poreikį darbo vietoje. Jie pasisako už tai, kad mokymąsi internetu reikia derinti su į studentą orientuotais metodais, pavyzdžiui, probleminiu mokymusi. Jų ankstesniame darbe kartu su Sadova, Khill, Pashchenko ir Tarasova (2022) yra sukurtas kompiuterinis testas, skirtas suaugusiųjų besimokančiųjų CT vertinti.

D. R. Garrisonas (1992), nuotolinio mokymosi pradininkas, nagrinėja kritinio mąstymo ir savarankiško mokymosi sistemų integravimą į suaugusiųjų švietimą. Garrisonas pabrėžia nuolatinio dialogo tarp besimokančiųjų ir pagalbininkų svarbą siekiant subalansuoti kontrolę švietime.

Brookfield, Archibald ir Neubauer (2018) sieja vertinamąjį mąstymą su kritiniu mąstymu, siekdami pagerinti vertinimo praktiką suaugusiųjų švietime įvairiais lygmenimis. Makrolygmeniu jie pabrėžia vertinimo vaidmenį skatinant bendrąjį gerį. Mezo lygmeniu jie sutelkia dėmesį į vertintojų profesinį augimą ir tobulėjimą. Mikro lygmeniu jie pabrėžia kasdienę refleksijos praktiką, o meta lygmeniu aptaria metarefleksiją, arba refleksiją apie refleksiją.

Brookfieldas (2013) savo darbe "Galingi suaugusiųjų mokymo metodai" (Powerful Techniques for Teaching Adults) nagrinėja galios sampratą suaugusiųjų švietime ir jos reikšmę mokymui. Jis išskiria tris galios konotacijas: kaip charizmatinę jėgą, kaip kontroliuojančią jėgą ir kaip priemonę, leidžiančią besimokantiejiems patiems nuspręsti dėl

mokymosi turinio ir metodų, taip suteikiant jiems galimybę pritaikyti naujus įgūdžius už klasės ribų.

Grenier, Callahan, Kaepfel ir Elliott (2022) tyrinėja knygų klubus kaip neformaliojo mokymosi erdves organizacijose, kurios skatina kritinę viešąją pedagogiką. Jie pabrėžia socialinių ryšių kūrimą, sąmoningą įsitraukimą ir sistemingą refleksiją knygų klubuose. Šios erdvės remia marginalizuotų asmenų asmeninį ir profesinį augimą, tenkindamos nepatenkintus psichologinius poreikius.

Joann M. Vaske (2001) apžvelgė įvairius suaugusiųjų švietimo CT ugdymo modelius, įskaitant problemų sprendimo modelį, perspektyvos transformaciją ir penkių etapų kritinio mąstymo modelį. M. M. Vaske taip pat remiasi Brookfield (1986), kuris pasiūlė efektyvaus mokymosi palengvinimo principus, tokius kaip savanoriškas dalyvavimas, abipusė pagarba, bendradarbiavimas, praktika, kritinė refleksija ir savireguliacija. Vaske pabrėžia, kad CT vertinimą sunku atlikti dėl jo sudėtingumo.

Alexis Kokkos (2013) siūlo pasitelkti meną vyresnio amžiaus žmonių kompiuterinės tomografijos įgūdžiams gerinti. Jis teigia, kad menas padeda vyresnio amžiaus žmonėms įveikti stereotipus ir klaidingus įsitikinimus, kurie trukdo jiems suprasti pasaulį.

Olena Terenko (2019) aptaria Šiaurės Amerikos suaugusiųjų švietimo modelį, kuriame daugiausia dėmesio skiriama mokymuisi visą gyvenimą, kurį lemia socialiniai ir ekonominiai pokyčiai. Šiame modelyje pabrėžiama vidinė motyvacija, susijusi su asmeniniais tikslais.

Schoultz (2023) aprašo Šiaurės ir Vokietijos Didaktik tradiciją, kuri pabrėžia reflekyvią mokymo praktiką ir Bildung koncepciją. Šioje tradicijoje daugiausia dėmesio skiriama asmeniniam tobulėjimui ir augimui per ugdymą, taikant dialoginį požiūrį, kai atsižvelgiama į vyresnio amžiaus žmonių emocinius, kultūrinius, psichologinius, fizinius ir socialinius poreikius.

Gal, Grotlüschen, Tout ir Kaise (2020) pabrėžia, kad skaičiavimo įgūdžiai yra labai svarbus suaugusiųjų mokymosi komponentas, apimantis finansinį, sveikatos, skaitmeninį ir pilietinį raštingumą. Svarbiausių skaičiavimo įgūdžių ugdymas yra labai svarbus suaugusiųjų dalyvavimui visuomenėje ir darbo rinkoje.

De Camillis et al. (2020), remdamiesi Bronfenbrennerio bioekologiniu modeliu, nagrinėja kritines kompetencijas, reikalingas suaugusiųjų švietėjams. Jie nurodo, kad pedagoginė, santykių, kontekstinė ir reflektvyioji kompetencijos yra būtinos veiksmingam suaugusiųjų švietimui.

Santos-Meneses, Pashchenko ir Mikhailova (2023) siūlo CT plėtros suaugusiųjų švietime modelį, pagrįstą vidine motyvacija ir mokymosi lankstumu. Jie teigia, kad nors savarankiškas mokymasis yra svarbus, efektyviam suaugusiųjų CT ugdymui lemiamą reikšmę tebeturi mokymasis bendradarbiaujant.

Kritinio mąstymo intervencijų nauda, reikšmė ir rezultatai suaugusiųjų švietime

Šiame rinkinyje pateikti tyrimai suaugusiųjų kritinio mąstymo tema rodo, kad kritinio mąstymo ugdymas įvairiomis formaliomis ar mažiau formaliomis aplinkybėmis yra naudingas.

Spartūs technologiniai, moksliniai, ekonominiai ir socialiniai pokyčiai bei raida vis labiau reikalauja, kad suaugusieji turėtų daugiau kritinio ir reflektvyaus mąstymo įgūdžių ir gebėtų atpažinti, interpretuoti ir suprasti vis platesnį matematikos, statistikos ir skaičiavimo apraiškų ar indėlio spektrą įvairiose gyvenimo srityse. (Gal, Iddo; Grotlüschen, Anke; Tout, Dave; Kaiser, Gabriele, 2020)

Olena Terenko (2019) analizuoja JAV mokslinę literatūrą apie suaugusiųjų švietimą ir nurodo, kad JAV suaugusiųjų švietimas suvokiamas kaip organizuotas švietimo procesas, padedantis suaugusiajam įgyti naujų žinių, įgūdžių ir kompetencijų.

Manome, kad šis požiūris turėtų būti taikomas bet kuriai šaliai ir asmeniui, turinčiam pagrindinį išsilavinimą; jis apima visų tipų švietimą, akredituotą ir neakredituotą: formalųjį, neformalųjį, savaiminį, savaiminį; jis apima įvairius mokymosi organizavimo tipus - tradicinį ir nuotolinį; jis gali būti organizuojamas ne tik klasėse, bet ir dirbtuvėse, bibliotekose, bažnyčiose, muziejuose, namuose; jį gali organizuoti įvairūs teikėjai - privatūs asmenys, savanoriai, bendruomenė. Taigi, apžvelgiamame moksliniame darbe daugiausia dėmesio skiriama KT plėtojimo būtinumui įvairiuose mokymosi kontekstuose.

Kai kuriuose tyimuose daugiausia dėmesio skiriama darbuotojų kritinio mąstymo įgūdžių ugdymo naudai, taip pat darbdavių poreikiui ugdyti kritinio mąstymo įgūdžius organizuojant mokymus. (A. R. Sadova, J. S. Khill, N. Pashchenko, K. V. Tarasova, 2022)

Kituose tyimuose daugiausia dėmesio skiriama neformaliojo švietimo lankymo motyvams. Viename tyrime dėmesys sutelkiamas į tris temas: ugdymas kaip malonumas, ugdymas kaip kritinis tyrinėjimas, ugdymas kaip resocializacija, ir bandoma nustatyti ugdymo praktikoje taikomus metodus ir vykstančius mokymosi procesus. Šiame kontekste išskirti keturi principai: aktyvus mokinių dalyvavimas, aiškus mokytojų vadovavimas, individualizavimas ir tolerantiška aplinka. (Schoultz, Magnus, 2023). Mokinių aktyvaus dalyvavimo temoje mokytojai įtraukia dalyvius į diskusijas, kad įtrauktų juos į mokymosi procesą. Mokytojų atskiro vadovavimo tema reiškė dėstymą, grįžtamąjį ryšį ir demonstravimą. Individualizavimas buvo įvardytas kaip dar vienas principas ir apėmė ne tik individualų darbą per kursų sesijas ir namų darbus, bet ir pritaikymą, pavyzdžiui, mokymosi tempą kurse. Leidimas dalyviams dirbti savarankiškai leido dalyviams būti atsakingesniems už savo mokymosi procesą, aktyvesniems ir kūrybiškesniems.

Leidžiančios aplinkos tema buvo susijusi su patogios atmosferos kūrimu, dalyvių drąsinimu ir dėmesiu jiems.

Kituose tyimuose daugiausia dėmesio skiriama KT ugdymui tam tikroje aplinkoje (kultūrinis ir religinis ugdymas, Hulya Kosar Altineyelken, 2021) arba pateikiama naudingų strategijų pasiūlymų, kaip skatinti KT ugdymą: daugkartinės užduotys raštu ir tyrimų akcentavimas, išsamus grįžtamasis ryšys apie mokslumą, logiką ir stilių, internetinių diskusijų forumų naudojimas siekiant išplėsti klasės diskusijas, kad būtų skatinamas gilesnis mąstymas ir mokslumas klausinėjant ir ginčijant mokinių pranešimus bei individualius ar komandinius pristatymus klasėje (Nold, Herbert, 2017). (Nold, Herbert, 2017)

Nepriklausomai nuo tyrimų tipo, galima pastebėti ne tik poreikį siauresnei kritinio mąstymo konceptualizacijai (Vaske, Joann M., 2001), bet ir testų, skirtų suaugusiųjų kritinio mąstymo kompetencijai vertinti, trūkumą. (A. R. Sadova, J. S. Khill, N. Pashchenko, K. V. Tarasova, 2022).

Rekomendacijos ir tolesni pokyčiai

Kritinio mąstymo suaugusiųjų švietime požiūriui atrinkti svarbiausi straipsniai išsiskiria autorių atliktų tyrimų kokybe, idėjų originalumu, taikytais metodais ir bandymais, taip pat straipsnių įtaka ir indėliu į nagrinėjamos srities plėtrą. Taigi, tarp reikšmingų rekomendacijų ir būsimų tyrimų kryptių galima paminėti šiuos straipsnius (5 pav.).

Kritinis mąstymas suaugusiųjų mokymosi kontekste taikant PBL ir e. mokymąsi: Santos Meneses, Luis & Pashchenko, Taras & Mikhailova, Aleksandra
Kritinis mąstymas suaugusiųjų švietime: Vaske, Joann M. Vaske: An Elusive Quest For A Definition Of The Field (Dissertation), Joann M.
Suaugusiųjų kritinio mąstymo vertinimas: Sadova, J.S. Khill, N. Pashchenko, K. V Tarasova, A.R.
Kritinis mąstymas vyresnio amžiaus suaugusiųjų ugdyme: Alexis Kokkos, The Contribution Of Aesthetic Experience
Knygų klubų kaip neformaliojo mokymosi skatinimas, siekiant palengvinti kritinę viešąją pedagogiką organizacijose, Robin S Grenier, Jamie L Callahan, Kristi Kaeppel, Carole Elliott
Mokytojų pamąstymai apie savo praktiką vyresnio amžiaus suaugusiųjų neformaliojo švietimo srityje, Magnus Schoultz
Skaitmeninis raštingumas, suaugusiųjų švietimas ir pažeidžiami suaugusieji: kritinis požiūris į apleistą sritį, Iddo Gal, Anke Grotlüschen, Dave Tout, Gabriele Kaiser
Kritinio mąstymo mokymo metodų naudojimas siekiant padidinti studentų sėkmę: An Action Research Project, Nold, Herbert

*Paveikslas 5. Rekomendacijos – skaitymo kortelės
Šaltinis: pačių autorių indėlis*

Pagrindiniai literatūros paieškos bruožai yra šie:

1. Kritinio mąstymo ugdymo modelis:

Santos Meneses, Pashchenko ir Mikhailova (2023) siūlo suaugusiųjų besimokančiųjų CT ugdymo modelį, kuriame daugiausia dėmesio skiriama individualios atsakomybės ir bendros kontrolės integravimui į mokymosi procesą. Jie pabrėžia, kad, siekiant geriau suprasti suaugusiųjų mokymąsi, reikia kurti integruotus modelius, pagrįstus tokiomis pagrindinėmis sąvokomis kaip atsakomybė ir kontrolė.

2. Savarankiškas mokymasis ir kritinė teorija:

Garrisonas (1992) pasisako už CT mokymosi modelį, apimantį savivaldžio mokymosi principus, siūlydamas keisti paradigmą ir siekti nuoseklios suaugusiųjų švietimo sistemos.

Archibald, Neubauer ir Brookfield (2018) pabrėžia neatsiejamą suaugusiųjų švietimo ir KT ryšį, pabrėždami kritinio vertinimo, refleksijos ir teisingumo, bendrojo gėrio bei lygybės siekio svarbą švietimo praktikoje.

3. Pagrindiniai suaugusiųjų švietimo klausimai:

Vaske (2001) išskiria tris esminius suaugusiųjų švietimo klausimus: suaugusiųjų švietimo paskirtis ir veikla XXI amžiuje, besikeičiantis suaugusiųjų švietėjų vaidmuo socialinėje raidoje ir CT reikšmė suaugusiųjų švietimo praktikoje.

4. Kritinio mąstymo vertinimas:

Sadova, Khill, Pashchenko ir Tarasova (2022) rekomenduoja kurti ir patvirtinti testus, skirtus suaugusiųjų KT matuoti, taikant į įrodymus orientuoto dizaino (ECD) metodą ir šiuolaikinę atsako į elementus teoriją (IRT) psichometrinei analizei.

5. Estetinė patirtis ir kritinis mąstymas:

Kokkos (2013) nagrinėja estetiškos patirties įtaką suaugusiųjų CT įgūdžių stiprinimui ir teigia, kad meno integravimas į mokymosi procesą gali gerokai sustiprinti CT, jei jis taps nuolatinio komponentu, o ne atsitiktiniu metodu.

6. Suaugusiųjų švietimo procedūrinės charakteristikos:

Terenko (2019) pateikia įžvalgas apie Šiaurės Amerikos suaugusiųjų švietimo modelį, daugiausia dėmesio skirdamas procedūrinėms charakteristikoms ir siūlydamas būsimas tyrimų kryptis, kuriomis būtų galima toliau analizuoti šias charakteristikas (6 pav.).

Istorinės progresyvizmo filosofijos šaknys, susijusios su progresyviu politiniu judėjimu visuomenėje ir švietime. Jos pagrindas - švietimo sąveikos samprata;

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad suaugusiųjų švietimas JAV vystėsi kartu su visuomenės raida, turi ilgą istoriją ir tam tikras tradicijas, dažniausiai laikomas neformaliojo suaugusiųjų švietimu, kurio tikslas – suaugusiojo saviugda, siekiant patenkinti jo švietimo poreikius; pilietinės visuomenės formavimosi mechanizmas;

Remiantis konstruktyvizmo filosofija, žmogus yra unikalus savo pasaulio vizija;

Elgsenos kryptis nagrinėjo asmenybę kaip elgsenos reakcijų į dirgiklius visumą.

Paveikslas 6. Šiaurės Amerikos suaugusiųjų švietimo modelis (Terenko O. 2019)

7. Knygų klubai kaip neformaliojo mokymosi erdvės:

Grenier, Callahan, Kaepfel ir Elliott (2022) knygų klubus pristato kaip neformaliojo mokymosi erdves, skatinančias socialinius ryšius ir kultūrinius pokyčius. Jie pabrėžia knygų klubų kaip kritinių ir emancipacinių suaugusiųjų mokymosi erdvių potencialą.

8. Kolektyvinis mokymasis ir vidinės vertybės:

Schoultz (2023) pabrėžia, kad neformaliajame suaugusiųjų švietime svarbu pereiti nuo tradicinių į paskaitas orientuotų modelių prie kolektyvinio mokymosi metodų. Jis pabrėžia poreikį rengti edukacinius susitikimus, kurie palengvintų vystymąsi susiejant praeities, dabarties ir ateities patirtis.

9. Ateities tyrimų kryptys skaičiavimo gebėjimų srityje:

Gal, Grotluschen, Tout ir Kaiser (2020) siūlo daugybę būsimų tyrimų krypčių, kurios padėtų informuoti apie politiką ir planuoti švietimo intervencijas suaugusiųjų matematinio raštingumo programose, pabrėždami įrodymais pagrįstos praktikos poreikį.

10. Kritinis mąstymas universitetų mokymo programose:

Herbert (2017) rekomenduoja universitetams į savo mokymo programas įtraukti žinomus metodus, kad būtų ugdomi studentų CT įgūdžiai, pabrėždamas esminį aukštojo mokslo vaidmenį ugdant CT.

Apskritai **rekomendacijoje nurodoma, kad reikia naujoviškų, integruotų metodų, kaip skatinti CT suaugusiųjų švietime.** Taip pat reikia toliau tirti veiksmingus vertinimo

metodus, integruoti menus ir neformaliojo mokymosi erdves ir kurti švietimo sistemas, kuriose būtų akcentuojama atsakomybė, kontrolė ir vidinės vertybės. Dėmesys sutelkiamas į holistinių ir pritaikomų edukacinių aplinkų, atitinkančių įvairius besimokančių suaugusiųjų poreikius, kūrimą.

Nacionalinės literatūros apžvalga

1. Kroatijos patirtis ugdant kritinį mąstymą suaugusiųjų švietimo sistemoje

20

Išanalizavome dabartinę kritinio mąstymo (KT) ir kritinės pedagogikos (KP) skatinimo Kroatijos švietimo sistemoje būklę ir iššūkius. Tačiau atrinkti tekstai buvo labiau susiję su bendrosiomis kritinio mąstymo programomis ir tik iš dalies susiję su suaugusiųjų neformaliojo kritinio mąstymo ugdymu. Nepaisant to, toliau pateikiame pagrindines idėjas ir išvagas:

1. Apibrėžimai ir konceptualus supratimas

Kroatijos pedagogai ir mokslininkai skirtingai supranta, kas yra kritinis mąstymas. Kai kurie jų mano, kad kritinis mąstymas (KT) - tai griežtas, savidisciplinuotas procesas, apimantis loginį mąstymą ir veiksmingus problemų sprendimo įgūdžius (Bjelanović Dijanić, 2012). Kiti įvardija CT vaidmenį bendraujant su kitais ir priimant pagrįstus sprendimus (Grozđanić, 2009), kartu pabrėždami jo abstraktų ir sudėtingą pobūdį (Buchberger, 2012). Ši apibrėžimų įvairovė rodo, kad CT supratimas ir taikymas švietimo praktikoje nėra vienodas.

2. Integravimas į ugdymo praktiką

Nors teoriniu požiūriu CT ir CP integracija į ugdymą remiama, praktinis taikymas vis dar nėra nuoseklus. Pavyzdžiui, Rautalin (2023) nustatė, kad studentams dažnai trūksta išsamaus CT ir CP supratimo, ir atkreipė dėmesį į aukštojo mokslo mokymo programų spragas, nes jose teorinės žinios veiksmingai nesusiejamos su praktiniu taikymu. Panašiai Buchberger, Bolčević ir Kovač (2018) pabrėžia neatitikimą tarp teorinių pagrindų ir jų praktinio pritaikymo auditorijose, nurodydami tvirtesnės ir sistemingesnės integracijos būtinybę.

3. Pedagoginiai metodai ir mokytojų rengimas

Literatūros šaltiniuose teigiama, kad būtina tobulinti mokytojų rengimą ir pedagoginius metodus, kad būtų geriau skatinamas CT. Rautalin (2023) ir Majdak & Ajduković (2003) įrodo, kad aktyvaus mokymosi metodai ir interaktyvus mokymas gali gerokai padidinti mokinių įsitraukimą ir kritinio mąstymo gebėjimus. Tačiau taip pat pripažįstama, kad daugelis mokytojų gali būti nepakankamai pasirengę veiksmingai įgyvendinti šiuos metodus. Tam pritaria ir Miliša ir Čurko (2010), kurie ragina mokytojus rengti sistemingas mokymo programas, kad jie galėtų įtraukti CT į savo mokymo praktiką.

4. Iššūkiai ir rekomendacijos

Veiksmingam CT kultivavimui Kroatijoje trukdo keletas iššūkių. Tarp jų:

- Ankstyvasis ir nuolatinis vystymasis: Siekiant sukurti tvirtą pagrindą, labai svarbu pradėti mokymąsi kompiuterinio raštingumo pradinėje mokykloje ir tęsti jį vidurinėje ir aukštojoje mokykloje (Bjelanović Dijanić, 2012; Miliša ir Čurko, 2010).
- Mokytojų rengimo programos: (Grozđanić, 2009; Majdak ir Ajduković, 2003).
- Aktyvaus mokymosi metodai: Skatinimas taikyti aktyvaus mokymosi metodus ir interaktyvius mokymo būdus yra labai svarbus, siekiant sudominti mokinius ir skatinti gilesnį CT principų supratimą ir taikymą (Rautalin, 2023).

Apibendrinant galima pasakyti, kad nors Kroatija pripažįsta kritinio mąstymo svarbą švietime, kaip rodo mokslinės diskusijos ir kai kurie praktinio taikymo pavyzdžiai, dar reikia daug nuveikti, kad būtų panaikintas atotrūkis tarp teorinio kritinio mąstymo propagavimo ir praktinio įgyvendinimo. Norint sukurti tvirtą švietimo reformos sistemą, kuri veiksmingai ugdytų kritinio mąstymo įgūdžius, būtina įgyvendinti sistemingas mokytojų rengimo, mokymo programų rengimo ir pedagoginių metodų reformas. Spręsdama šiuos uždavinius Kroatija gali geriau paruošti mokinius, kad jie gebėtų orientuotis ir sėkmingai dirbti sudėtingame, informacijos kupiname pasaulyje.

2. Lietuvos patirtis ugdant kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime

Kritinio mąstymo sampratos interpretacijos ir taikymas Lietuvoje, nagrinėjamas įvairiuose moksliniuose darbuose, rodo, kad šis pažinimo įgūdis atlieka svarbų vaidmenį įvairiose srityse. Toliau pateikiama pateiktų tekstų pagrindinių išvadų ir išvadų sintezė.

1. Kritinio mąstymo sampratos interpretacijos

Kritinis mąstymas yra labai svarbus asmens ir visuomenės gerovei. 2018 m. Indrašienės ir kt. straipsnyje pabrėžiama, kad kritinis mąstymas yra labai svarbus asmens ir visuomenės gerovei. Jis įvardijamas kaip esminė kompetencija, kuri būtina norint veiksmingai dalyvauti tiek kasdiniame gyvenime, tiek darbo rinkoje. Gebėjimas kritiškai mąstyti leidžia asmenims priimti pagrįstus sprendimus ir spręsti problemas, o tai yra esminės savybės, kurių ieško darbdaviai.

Taikytas daugiadisciplininis metodas. Straipsnyje taikomas daugiadisciplininis požiūris, siekiant išsiaiškinti kritinio mąstymo sąvoką, integruojant įžvalgas iš įvairių disciplinų perspektyvų. Ši išsami analizė atskleidžia, kad kritinis mąstymas apima ir kognityvinius įgūdžius, ir nuostatas, kurios palengvina sprendimų priėmimą ir problemų sprendimą.

Taip pat atsižvelgiama į švietimo kontekstą. Straipsnyje taip pat svarstoma, kaip kritinis mąstymas sprendžiamas aukštajame moksle. Straipsnyje teigiama, kad nors kritinis mąstymas siejamas su akademine sėkme ir įsidarbinimo galimybėmis, jo praktinį taikymą realiame gyvenime reikia toliau tirti.

2. Kritinio ir kūrybinio mąstymo sąsajos

Penkauskienė (2016) nagrinėja kritinio ir kūrybinio mąstymo sąsajas, pabrėždama jų nepakeičiamą vaidmenį siekiant asmeninės ir profesinės sėkmės. Straipsnyje kvestionuojama nuostata, kad kritinis ir kūrybinis mąstymas yra skirtingi dalykai, o pabrėžiami bendri jų bruožai, įskaitant smalsumą, atvirumą naujai patirčiai, gebėjimą apmąstyti ir analizuoti.

Tyrimas rodo, kad nors pedagogai pripažįsta kritinio ir kūrybinio mąstymo svarbą, dažnai egzistuoja neatitikimas tarp šių įgūdžių svarbos pripažinimo ir gebėjimo veiksmingai juos ugdyti mokiniuose.

3. Kritinio mąstymo taikymas konsultacinėje veikloje

Kritinio mąstymo svarba konsultantams. Tolutienė ir Butėnienė savo 2021 m. tyrime nagrinėja, kaip kritinį mąstymą taiko įdarbinimo paslaugų konsultantai. Tyrimo rezultatai rodo, kad kritinis mąstymas yra esminis kokybiško konsultavimo teikimo aspektas. Jis leidžia

konsultantams suprasti klientų poreikius, analizuoti problemas ir siūlyti veiksmingus sprendimus.

Straipsnyje pabrėžiama nuolatinės savirefleksijos, problemų sprendimo ir profesinio tobulėjimo svarba konsultantams, siekiant išlaikyti ir stiprinti jų kritinio mąstymo gebėjimus.

4. Kritinio mąstymo ugdymas: Rizika ir prieštaravimai

Saulius (2016) išreiškia susirūpinimą dėl neaiškaus ir kartais prieštaringo kritinio mąstymo, taikomo aukštajame moksle, pobūdžio. Jis teigia, kad pernelyg didelis dėmesys kritiniam mąstymui gali lemti siaurą pragmatizmą, abejingą platesniems filosofiniams ir interpretaciniams tyrimams.

Plačių pažiūrų švietimo būtinybė: Straipsnyje siūlomas švietimo metodas, kuriuo ugdomas platus ir nepriklausomas mąstymas, o ne vien tik orientuojamasi į įsidarbinimo galimybes ir konkurencingumą rinkoje.

5. Kritinio mąstymo reikšmė darbo rinkai

Indrašienė ir kiti (2020) pateikia įžvalgų, kaip darbdaviai suvokia kritinį mąstymą darbo vietoje. Akivaizdu, kad darbdaviai labai vertina kritinį mąstymą, nes jis leidžia priimti pagrįstus sprendimus, diegti naujoves sprendžiant problemas ir didinti veiklos efektyvumą. Tyrime nustatyta, kad kritinio mąstymo įgūdžiai, kurie skatinami švietimo politikoje, neatitinka realių darbo rinkos poreikių. Darbdaviai tikisi, kad darbuotojai gebės taikyti kritinį mąstymą praktiniuose, realiuose scenarijuose, todėl būtina užtikrinti didesnę švietimo ir profesinių reikalavimų atitiktį.

6. Kritinio mąstymo reikšmė akademinėje veikloje

Indrašienės ir kt. (2021) monografijoje "Kritinis mąstymas aukštajame moksle ir darbo rinkoje" nagrinėjama kritinio mąstymo reikšmė akademinėje aplinkoje ir darbo rinkoje. Monografijoje nagrinėjama kritinio mąstymo samprata, jo integravimas į aukštojo mokslo studijų programas ir reikšmė darbo rinkoje. Autoriai pabrėžia kontekstinį ir daugialypį kritinio mąstymo pobūdį, nagrinėja tokias problemas kaip aiškių apibrėžčių trūkumas ir nepakankamas šių gebėjimų ugdymo koordinavimas švietimo institucijose. Monografijoje pateikiamos išsamios įžvalgos, paremtos sistetine literatūros apžvalga, programų analize ir

mišriais tyrimais. Joje pateikiamos rekomendacijos, kaip stiprinti kritinio mąstymo ugdymą, pabrėžiant aiškių gairių, praktinio taikymo ir tarpdisciplininio požiūrio poreikį.

Kritinio mąstymo tyrimas Lietuvoje atskleidžia jo svarbą įvairiuose sektoriuose - nuo švietimo iki darbo rinkos. Nepaisant to, esama nemažai kliūčių, trukdančių efektyviai integruoti ir taikyti kritinio mąstymo įgūdžius realioje aplinkoje. Švietimo įstaigoms rekomenduojama daugiau dėmesio skirti praktiniam kritinio mąstymo taikymui, užtikrinant, kad mokiniai įgytų darbdavių reikalaujamus gebėjimus. Be to, būtina užtikrinti nuolatinę praktikų profesinį tobulėjimą ir savirefleksiją, kad būtų palaikomi ir tobulinami jų kritinio mąstymo gebėjimai. Šių spragų šalinimas gali padėti sumažinti akademinio mokymo ir darbo rinkos poreikių neatitikimą ir galiausiai paskatinti kritiškiau mąstančią ir gebančią prisitaikyti darbo jėgą.

3. Latvijos patirtis ugdant kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime

Tyrimė "Kritinio mąstymo ugdymas, medijų raštingumas, vertinimas", kuriam vadovauja mokslinė redaktorė profesorė Maija Kūle ir kuris buvo atliktas Latvijos universitete bendradarbiaujant su įvairiais fakultetais ir institucijomis, nagrinėjami kritinio mąstymo, medijų raštingumo ir vertinimo aspektai. 2018 m. paskelbtame tyrime neapsiribojama vien švietimo sritimi, bet aptariamos platesnės kritinio mąstymo įgūdžių reikšmės visuomenei. Tyrimė pateikiamos įžvalgos ir rekomendacijos sprendimų priėmėjams, pasisakoma už kritinio mąstymo gebėjimų skatinimą įvairiuose sektoriuose. Tyrimė konkrečiai vertinama dabartinė kritinio mąstymo būklė švietime, nagrinėjama kritinio mąstymo ir medijų raštingumo sankirta ir siūlomos strategijos, kaip ugdyti kritinį požiūrį į informacijos sklaidą, ypač skaitmeniniame amžiuje. Tyrimė pateikta analizė ir rekomendacijos skirtos tam, kad šiuolaikinėje visuomenėje plūstančios informacijos sraute asmenys įgytų reikiamų įgūdžių analizuoti, vertinti ir priimti pagrįstus sprendimus.

2010 m. išleistoje Ugdymo plėtotės centro (Ugdymo plėtotės centro) parengtoje metodinėje medžiagoje "Mąstymo menas kiekvienam, arba kaip mąstyti su džiaugsmu ir užsidegimu" pateikiami analitiniai straipsniai, kuriuos parengė įvairūs specialistai, įskaitant švietimo ekspertus, žurnalistus ir politikus. Leidinys yra vadovas, padedantis puoselėti kritinio mąstymo kultūrą Latvijoje, įgalinantis asmenis orientuotis sudėtingose problemose ir

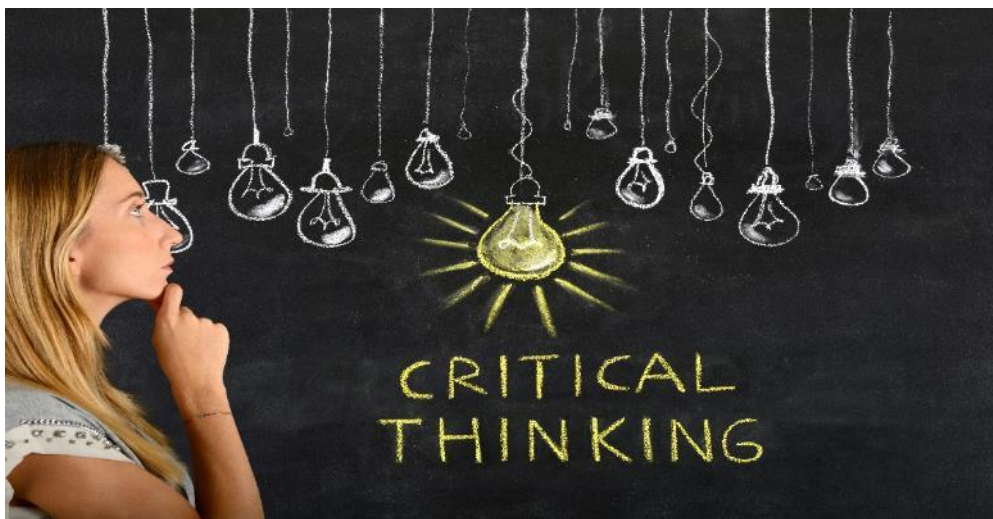
prasmingai prisidėti prie visuomenės gyvenimo. Pasitelkdami realaus gyvenimo pavyzdžius ir praktines užduotis, autoriai stengiasi paskatinti asmenis apmąstyti savo mąstymo procesus, tyrinėti įvairias perspektyvas ir taikyti kritinio mąstymo įgūdžius priimant sprendimus ir sprendžiant problemas.

Apibendrinant galima teigti, kad kritinio mąstymo skatinimas padeda žmonėms įveikti iššūkius, atskirti tiesą nuo dezinformacijos ir įsitraukti į konstruktyvų dialogą bei problemų sprendimo procesus.

4. Rumunijos patirtis skatinant kritinį mąstymą suaugusiųjų švietime

Straipsnyje "Suaugusiųjų mokymas Rumunijoje - kritinė analizė" išsamiai nagrinėjamas suaugusiųjų mokymas Rumunijoje, aiškinamos su juo susijusios institucijos, vyraujančios tendencijos ir veiksniai, darantys įtaką suaugusiųjų mokymo kursų pasirinkimui. Autoriai taiko kiekybinio tyrimo metodą, kuriame dalyvavo 114 suaugusiųjų respondentų, siekdami ištirti nuomones ir aplinkybes, lemiančias suaugusiųjų sprendimus dėl dalyvavimo mokymuose. Tyrime pabrėžiama, kad būtina veiksmingiau propaguoti mokymo kursus ir juos labiau suderinti su darbo rinkos poreikiais. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad reikia daugiau dėmesio skirti mokymo galimybių prieinamumui didinti ir jų atitikčiai darbo jėgos poreikiams Rumunijoje užtikrinti.

Kodėl suaugusiesiems reikalingas kritinis mąstymas?

26

Pasaulinių problemų akivaizdoje kritinis mąstymas tampa neatsiejama pagrindinių įgūdžių, reikalingų sėkmingam gyvenimui ateityje, dalimi (OECD, 2018). Pasaulio ekonomikos forumas (2020 m.) kritinį mąstymą paskelbė vienu iš svarbiausių įgūdžių darbo rinkoje. Šis gebėjimas aktualus visuose švietimo lygmenyse - nuo ikimokyklinio, bendrojo ir aukštojo mokslo iki profesinio rengimo - kaip mokymosi visą gyvenimą kompetencija (Indrašienė ir kt., 2021; Halpern, 2014; Brookfield, 2012; Apple, 2006).

Kritinis mąstymas šiandieninėje skaitmeninėje eroje reikalingas kaip niekada. Mus nuolat bombarduoja begalė informacijos.

Tikint viskuo, ką perskaitai, bet kur paskelbta, visada reikėtų pagalvoti, kas tai parašė arba kur tai paskelbta? Ar tai patikimas ir gerbiamas šaltinis? Šiandien, kai kiekvieną reikalingą informaciją galima gauti vos spustelėjus ar pavarčius, kritiškas mąstymas yra kaip niekada svarbus. Socialinė žiniasklaida pakeitė žmonijos kraštovaizdį. Tai faktas. Stanfordo universitete atlikti tyrimai pateikė rezultatus, kuriuose buvo nustatyta, kad socialinė žiniasklaida gali sumažinti protinių gebėjimų kiekį, kurį skiriame bet kokiai problemai ar užduočiai spręsti. Žmonės skaito mažiau knygų, o pagrindiniai jų informacijos šaltiniai yra socialinė žiniasklaida arba apskritai internetinė informacija. Būtina skatinti kritinį mąstymą visose gyvenimo srityse.

Apskritai kritinis mąstymas yra būtinas įgūdis, padedantis suaugusiesiems orientuotis sudėtingame šiuolaikiniame gyvenime, priimti pagrįstus sprendimus, veiksmingai spręsti problemas ir teigiamai prisidėti prie visuomenės gyvenimo.

Suaugusiųjų švietimo tikslas - ugdyti kvalifikuotus darbuotojus, turinčius kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžių, kurie leistų jiems sėkmingai dirbti ekonomikoje, kurioje pokyčiai vyksta vis sparčiau (Arend, 2011). Kritinis mąstymas įgalina organizacijų darbuotojus analizuoti sudėtingas problemas, sutelkiant dėmesį į norimą rezultatą (Power, 2016), leidžia jiems kūrybiškai, savarankiškai mąstyti, priimti sprendimus, imtis priemonių ir daryti išvadas dėl tiriamų situacijų (Indrašienė ir kt., 2021; Tripathy, 2020; Ahrari, Bahaman, Md Salleh ir Zeinab, 2016; Abed, Amir ir Davoud, 2015; Piawa, 2010; Hassan ir Ghida, 2007). Daugelis tyrėjų kritinį mąstymą linkę sieti su kitais ypač svarbiais gebėjimais, tokiais kaip *refleksija* ir *kūrybiškumas* (García-Moro, Gómez-Baya, Muñoz-Silva ir Martín-Romero, 2021).

Kritinis mąstymas dažnai derinamas su kitais įgūdžiais (pavyzdžiui, savirefleksija, novatoriškumu, kūrybiškumu, gebėjimu apibendrinti ir efektyviu bendravimu), nes padeda rasti tinkamiausius nagrinėjamų problemų sprendimus. Organizacijų darbuotojai tiria ir analizuoja įvykius, iš įvairių kritinis mąstymas kūrybiškumą, išsūkį rasti atsakymus ir informuotas kritiškai mąstyti įgūdžiais leidžia nuolat tobulinti su kuriais susiduria, perspektyvų, todėl gali skatinti jų keldamas jiems naujoviškus padaryti pagrįstas ir išvadas. Gebėjimas kartu su kitais suaugusiesiems savo profesinį lygį, prisitaikant prie darbo rinkos reikalavimų. Kritinis mąstymas taip pat padeda gerinti *darbuotojų bendradarbiavimo santykius* organizacijoje, nes kritiškai mąstantys žmonės gali pagrįsti savo idėjas ir veiksmingai dirbti su kitais, kad pasiektų bendrų tikslų.

Sukurta palanki mokymosi bendruomenė, kurioje dalijamasi idėjomis, išklausoma ir kritikuojama, skatina kritinį mąstymą ir įvairių alternatyvų vertinimą.

Kokybiniai tyrimai. Ekspertų interviu

Svarstydamas tyrimo metodiką, susijusią su CT suaugusiųjų švietime, tyrėjų grupė nusprendė parengti internetinį rašytinį interviu vadovą, kad surinktų tyrėjų grupės ir svarbių kolegų, asmenų, susijusių su CT kūrimu arba suaugusiųjų švietimu, nuomonę.

Interviu vadovą sudaro 7 klausimai:

1. Kodėl suaugusieji turi kritiškai mąstyti?
2. Kaip suaugusiųjų kritinio mąstymo ugdymas veikia šeimą ir draugus?
3. Kaip suaugusiųjų kritinio mąstymo ugdymas veikia platesnę socialinę sąveiką?
4. Kaip suaugusiųjų kritinio mąstymo ugdymas veikia jų darbą?
5. Kaip suaugusiųjų kritinio mąstymo ugdymas veikia informacijos apdorojimą internetinėje aplinkoje?
6. Ar kritinio mąstymo ugdymas turi koki nors neigiamą poveikį suaugusiųjų gyvenimui? Paaiškinkite.
7. Parašykite bet kokias kitas su šia tema susijusias mintis, kurios nebuvo pateiktos pirmiau.

28

Tik pirmasis klausimas buvo privalomas, kiekvienas respondentas turės pasirinkti, ar atsakyti į visus likusius klausimus, ar tik į kai kuriuos iš jų. Į interviu atsakė penki ekspertai, o jų atsakymai leidžia pasidalyti kai kuriomis tyrimo grupės idėjomis, pasidalyti savo patirtimi ir žiniomis.

Nuomonės sutampa su tuo, kad KT yra **kasdienio gyvenimo įgūdis, taip** pat sutampa su bendraisiais platesnės literatūros, susijusios su KT ir suaugusiųjų švietimu, principais. Kasdienius iššūkius, tokius kaip dezinformacija, netikros naujienos, manipuliacijos, galima įveikti pasitelkus **kritinį mąstymą kaip priešnuodį**. CT naudojančių suaugusiųjų pavyzdžiai yra didelio poveikio veiksnys šeimos ir draugų gyvenimui, taip pat sąžininga, mažiau šališka nuomonė, kurią galima pasiūlyti kolegoms ir šeimos nariams.

Tai daro tiesioginį poveikį, nes sukuria tarpusavio bendravimo kultūrą, t. y. atvirumą skirtingiems požiūriams, pagarbą ir mažesnę šališkumą, sąžiningumą. Kritiškai mąstantys suaugusieji gali būti pavyzdžiu savo šeimos nariams, draugams ir kolegoms (4 ekspertas).

Kritinio mąstymo ugdymas padeda geriau valdyti tarpasmeninius santykius, "kad jie galėtų išmintingai valdyti savo gyvenimą - būti jo šeimininkais. Taip pat kad gebėtų suprasti ir tinkamai reaguoti į tai, kas vyksta pasaulyje, ypač į manipuliacijas. Kad visada būtų teisingumo ir tiesos pusėje". (1 ekspertas)

Kritinis mąstymas padeda **priimti išmintingus sprendimus** ir suteikia **daugiau supratimo**. Reikėtų užduoti klausimus, kad būtų galima patikrinti faktus ir gauti papildomos informacijos:

"Kritiškai mąstantis suaugęs žmogus visada kvestionuoja informaciją ir ieško atsakymo į klausimą keliuose šaltiniuose." (2 ekspertas)

"Kritiškai mąstantys žmonės geba atsirinkti informaciją, skaityti "tarp eilučių" ir priimti pagrįstus sprendimus. Jie taip pat reiškia savo nuomonę internete tik tuo atveju, jei ji pagrįsta įrodymais ir nėra šališka". (3 ekspertas)

Kalbėdami apie platesnį socialinį poveikį jų gyvenime, ekspertai teigė, kad kritiškai mąstantys žmonės gali atpažinti nesąžiningumą ir neteisybę ir yra pasirengę prieš tai pasisakyti. Jie laikosi pozicijos svarbiais socialiniais klausimais ir nesibaimina galimų neigiamų pasekmių siekdami tiesos ir teisingumo. Kritinio mąstymo ugdymas skatina aktyvų vaidmenį mokymosi visą gyvenimą ir socialiniuose procesuose. Nors išsilavinimas ir gebėjimas teisingai vertinti negarantuoja laimės ar ekonominės sėkmės, jie gerokai padidina galimybes pasiekti šiuos tikslus. Be to, kritinis mąstymas padeda geriau suprasti gyvenimo situacijas ir gerinti santykius su kitais žmonėmis.

Sudėtingame ir sudėtingame suaugusiojo gyvenime CT dvasia gali sukelti neigiamų padarinių. Tokios nuomonės laikėsi trys ekspertai, o du ekspertai teigė, kad CT naudojimas neigiamų pasekmių nesukelia.

Kritinis mąstymas gyvenimą padaro sudėtingesnę ir net pavojingesnę. Daugelis žmonių nusprendžia neišsakyti savo kritinių minčių, nes gali prarasti darbą, draugus ar net būti nužudyti (kaip Chodorkovskis). (1 ekspertas)

Kritinis mąstymas - tai požiūris į problemas, klausimus ir problemas. Tai geriausias mums žinomas būdas sužinoti tiesą. Tačiau realiame gyvenime vis tiek nėra jokių garantijų, jokių atsakymų į visus mūsų klausimus. (2 ekspertas)

Kalbant apie KT apibrėžtį, ekspertai patvirtino pirmajame šio straipsnio skyriuje pateiktus apibrėžimus, tiksliau, kaip kritinio mąstymo įgūdžiai minimi interpretavimas, analizė, vertinimas, išvada, paaiškinimas ir savireguliacija. Nors dispozicijos ar standartai nebuvo paminėti, iš gautų atsakymų galima išskirti analitiškumą, tiesos ieškojimą, atvirumą, taip pat aiškumą, tikslumą, savarankiškumą ar pilietiškumą.

30

Išvados

Dabartinėje literatūroje apie kritinį mąstymą (KT) suaugusiųjų švietime pastebima didelė teorinių ir praktinių pagrindų spraga. Pripažįstama, kad CT įgūdžių reikia darbo vietoje, ir propaguojami naujoviški pedagoginiai metodai, pavyzdžiui, internetinis ir probleminis mokymasis. Tačiau CT vertinimas tebėra iššūkis.

Buvo pasiūlyta keletas modelių ir strategijų, kaip veiksmingai integruoti kompiuterinę informatiką į suaugusiųjų mokymąsi. Pagrindiniai metodai apima besimokančiojo ir mokytojo dialogo ir besimokančiojo įgalinimo svarbą. Be to, siūloma susieti vertinamąjį mąstymą su CT, kad būtų pagerinta profesinė praktika.

Neformaliojo mokymosi aplinka, pavyzdžiui, knygų klubai, yra perspektyvi skatinant mokymąsi per socialinius ryšius ir refleksiją. Menų integravimas ir dėmesys skaičiavimo įgūdžiams dar labiau praturtina suaugusiųjų švietimo metodus.

Skirtingų švietimo tradicijų pagrindas - skirtinga pedagogika. Šiaurės Amerikos modelyje svarbiausia yra mokymasis visą gyvenimą ir gebėjimas prisitaikyti prie ekonominių pokyčių. Vertingų perspektyvų siūlo ir Šiaurės šalių bei Vokietijos tradicijų refleksyvioji mokymo praktika. Išsamioje suaugusiųjų švietėjų kompetencijų sistemoje pabrėžiama pedagoginių, santykių, kontekstinių ir refleksijos įgūdžių svarba.

Norint skatinti CT suaugusiųjų mokymosi procese, reikia taikyti įvairias strategijas. Tai apima į besimokantįjį orientuotas metodikas, nuolatinę refleksyvią praktiką ir palankią mokymosi aplinką, skatinančią tiek individualų mokymąsi, tiek mokymąsi bendradarbiaujant. Galutinis tikslas - suteikti suaugusiesiems kritinio mąstymo įgūdžių, būtinų asmeninei ir profesinei sėkmei sparčiai besikeičiančiame pasaulyje.

Bibliografija

1. Abed, S., Amir, H. M., & Davoud, H. (2015). Sinektikos modelio poveikis didinant problemų sprendimo ir kritinio mąstymo įgūdžius Alborzo provincijos mokiniams. *WALIA Journal*, 31: 110-18.
2. Ahrari, S., Bahaman, A., Md Salleh, H. N., & Zeinab, Z. (2016). Kritinio mąstymo įgūdžių gilinimas per pilietinį įsitraukimą Malaizijos aukštosiose mokyklose. *Thinking Skills & Creativity*, 22, 121-128, doi: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2016.09.009>.
3. Altinyelken, H.K. (2021) *Kritinis mąstymas ir neformalusis islamo ugdymas: (H. K. H.: Neformalusis neformalusis ugdymas. Cont Islam* 15, 267-285. <https://doi.org/10.1007/s11562-021-00470-6>
4. Apple, M. W. (2006). *Švietimas "teisingu" būdu: M. M.: "Teisingai": rinkos, standartai, Dievas ir nelygybė*. Niujorkas: Routledge.
5. Archibald, T., Neubauer, L. C., & Brookfield, S. D. (2018). Kritiškai mąstantis vertintojas: Suaugusiųjų švietimo indėlis į vertinimą siekiant socialinio teisingumo. *New Directions for Evaluation*, 158, 109-123.
6. Arend, B. D. (2011). *Vertinimo naudojimas suaugusiųjų kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžiams skatinti. Assessing and Evaluating Adult Learning in Career and Technical Education (Suaugusiųjų mokymosi vertinimas ir įvertinimas karjeros ir techniniame ugdyme)*. 154-172.
7. Behar-Horenstein, L. S., & Niu, L. (2011). Kritinio mąstymo įgūdžių mokymas aukštosiose mokyklose: A review of the literature. *Journal of College Teaching & Learning (TLC)*, 8(2), 25-41.

8. Bjelanović, D., Ž. (2012). *Kai kurie mokinių kritinio mąstymo ugdymo metodai pagal Err sistemą, Prieiga per internetą*: <https://hrcak.srce.hr/94727>.
9. Brookfield, S. (1987). *Lhefopingcnticaf mąstytojai*. San Franciskas: Jossey-Bass.
10. Brookfield, S. D. (2013). *Galingi suaugusiųjų mokymo metodai*. John Wiley & Sons.
11. Buchberger, I. (2012), *Kritinio mąstymo vadovas, Prieiga per internetą*: https://www.researchgate.net/publication/292996183_Kriticko_misljenje.
12. Buchberger, I., Bolčević V., Kovač V. (2018), *Critical Thinking In Education: Prieiga per internetą*: <http://dx.doi.org/10.21464/mo45.124.109129>.
13. Daiva, P. (2016). *Sąsajos tarp kritinio ir kūrybinio mąstymo, Prieiga per internetą*: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2016~1568989912220/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
14. García-Moro García-Moro Brookfield, S. (2012). *Kritinio mąstymo mokymas. Priemonės ir metodai, padedantys mokiniams suabejoti savo prielaidomis*. San Franciskas: Jossey-Bass.
15. Chance, P. (1986). *Mąstymas klasėje: A Survey of Programs (Programų apžvalga)*. New York: Teachers' College. Kolumbijos universitetas.
16. Condon, W., & Kelly-Riley, D. (2004). Vertinti ir mokyti to, ką vertiname: The relationship between college-level writing and critical thinking abilities. *Assessing Writing*, 9, 56-75. <https://doi.org/10.1016/j.asw.2004.01.003>.
17. Švietimo plėtotės centras (EDC) (2010), *"Mąstymo menas kiekvienam arba kaip mąstyti su džiaugsmu ir užsidegimu"*, leidykla NORDIK.
18. Ennis, R. H. (1962). "Kritinio mąstymo koncepcija". . *Harvard Educational Review*, 32 (1); 81-111.
19. Facione, P. (1990). *Kritinis mąstymas: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction*. Kalifornija, JAV: The California Academic Press: Millbrae.
20. Gal, I., Grotlüschen, A., Tout, D. et al. (2020) Numeracy, adult education, and vulnerable adults: a critical view of a neglected field. *ZDM Matematinis ugdymas* 52, 377-394. <https://doi.org/10.1007/s11858-020-01155-9>

21. García-Moro, F., Gómez-Baya, D., Muñoz-Silva, A., & Martín-Romero, N. (2021). Kokybinis ir kiekybinis tyrimas apie kritinį mąstymą Social Education Degree Students. *Sustainability*, 13, 6865, doi: <https://doi.org/10.3390/su13126865>.
22. Garrison, D. (1992). Kritinis mąstymas ir savarankiškas mokymasis suaugusiųjų švietime: Analizuojant atsakomybės ir kontrolės klausimus. *ADULT EDUCATION QUARTERLY*, 42 (3), 136-148.
23. Gitata, T. ir Giedrė, B.(2021). *Kritinio mąstymo įgūdžių taikymas konsultanto veikloje, Prieiga per internetą:* <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2021~1695299198229/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
24. Grenier, R. S., Callahan, J. L., Kaepfel, K., & Elliott, C. (2022). Knygų klubų kaip neformaliojo mokymosi pažangos skatinimas siekiant palengvinti kritinę viešąją pedagogiką organizacijose. *Management Learning*, 53(3), 483-501. <https://doi.org/10.1177/13505076211029823>
25. Halpern, D. (2014). *Mintis ir žinios: An Introduction to Critical Thinking*, 5th ed. Niujorkas: Psichologijos leidykla.
26. Hassan, K., & Ghida, M. (2007). Watsono Glaserio kritinio mąstymo vertinimo patvirtinimas. *Higher Education*, 54, 361-383.
27. Indrašienė, V., Jegerlevičienė, V., Merfeldaitė, O., Penkauskienė, D., Pivorienė, J., Railienė, A., & Valavičienė, N. (2018). Kritinio mąstymo sampratos interpretacijos [Interpretations of the concept of critical thinking]. *Socialinis darbas [Social Work]*, 16(2), 266-278. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1549357353875/J.04~2018~1549357353875.pdf>
28. Indrašienė, V., Jegerlevičienė, V., Merfeldaitė, O., Penkauskienė, D., Pivorienė, J., Railienė, A., Sadauskas, J., & Valavičienė, N. (2020). Kritiškai mąstantis darbuotojas: Darbdavių požiūris. *Entrepreneurship and Sustainability*, 7(4), 2590-2603. [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4\(2\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4(2))
29. Indrašienė, V., Jegerlevičienė, V., Merfeldaitė, O., Penkauskienė, D., Pivorienė, J., Railienė, A., . . . Valavičienė, N. (2021). Kritinio mąstymo vertė aukštajame moksle ir darbo rinkoje: suinteresuotų šalių balsas. *Socialiniai mokslai*, 10(8), 286. <https://doi.org/10.3390/socsci10080286>.

30. Kokkos, A. (2013) Kritinis mąstymas vyresnio amžiaus suaugusiųjų švietime: (A.: The contribution of aesthetic experience). *International Journal of Education and Ageing*, 3, 2, 137-150.
31. Kule, M. (2018). *Kritinio mąstymo ugdymas, medijų raštingumas, vertinimas*, Available at: Euro_Kritiska_domasanas.pdf (lu.lv)
32. Kumar, R., & Refaei, B. (2017). Probleminio mokymosi pedagogika skatina studentų kritinį mąstymą apie rašymą. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 11(2), 1-10, doi: <https://doi.org/10.7771/1541-5015.1670>.
33. Marina, M. ir Marina, A. (2003), *Kaip paruošti socialinio darbo studentus kritiniam mąstymui ir veiklai nepilnamečių nusikalstamumo srityje*, Prieiga per internetą: <https://hrcak.srce.hr/clanak/5811>.
34. Mayer, R. ir Goodchild, F. (1990). *The Critical Thinker*. New York: Wm. C. Brown.
35. McPeck, J. E. (1981). *Kritinis mąstymas ir švietimas*. New York: Martin's Press.
36. Meneses, L. F. S., Pashchenko, T., & Mikhailova, A. (2023). Kritinis mąstymas suaugusiųjų mokymosi kontekste taikant PBL ir e. mokymąsi: A course framework. *Mąstymo įgūdžiai ir kūrybiškumas*, 101358. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101358>
37. Mihaila, A. R., & Paduraru, M. E. (2017). Suaugusiųjų mokymas Rumunijoje - kritinė analizė. In E. Soare, & C. Langa (Eds.), *Education Facing Contemporary World, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 23, 1372-1379. Future Academy. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2017.05.02.168>
38. Moore, B. ir Parker, R. (1991). *Kritinis mąstymas*. 3rd ed. California: Mayfield Publishing Company.
39. Nold, H. (2017). Kritinio mąstymo mokymo metodų taikymas siekiant padidinti studentų sėkmę: Veiksmų tyrimo projektas. *International Journal of teaching and learning in Higher Education*, 29(1), 17-32.
40. EBPO, (2018). *Globaliųjų kompetencijų ugdymas sparčiai besikeičiančiame pasaulyje*. Paryžius: EBPO leidykla.
41. Paul, R. ir Elder, L. (2006). Miniatiūrinis kritinio mąstymo vadovas: Concepts and Tools. *The Foundation for Critical Thinking*, Gauta iš: http://www.criticalthinking.org/files/Concepts_Tools.pdf.

42. Penkauskienė, D., Railienė, A., & Cruz, G. (2019). Kaip darbo rinkoje vertinamas kritinis mąstymas? Darbdavių požiūriai iš skirtingų Europos šalių. *Studies in Higher Education*, 1-12, doi: 10.1080/03075079.2019.1586323.
43. Rautalin, M. (2023). *The Relationship Between Critical Pedagogy And Critical Thinking (Kritinės pedagogikos ir kritinio mąstymo ryšys)*, Prieiga per internetą: <https://repozitorij.ffst.unist.hr/islandora/object/ffst:4017>.
44. Saulius, T. (2016). *Kritinio mąstymo ugdymas - ar tai nauja sofistika?*", Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1599736963304/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
45. Terenko, O. (2019). ŠIAURĖS AMERIKOS SUAUGUSIŲJŲ ŠVIETIMO MODELIO KONCEPCINĖS IDĖJOS IR ORIENTYRAI. *EUREKA: socialiniai ir humanitariniai mokslai*, (3), 38-43. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2019.00906>
46. Piawa, C. (2010). Testo kūrimas kūrybiškam ir kritiniam mąstymui vienu metu vertinti. *Procedia-Socialiniai ir elgsenos mokslai*, 2:551-559, doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.062>.
47. Power, J. B. (2016). Ar tai pradėjo keisti jų mąstymą? Studentų bakalauro studijose refleksijos lygio kėlimas nuo ten, kur jis yra, iki ten, kur jis turi būti. *Teaching in Higher Education*, 21, 235-48.
48. Sadova A.R., Khill J.S., Pashchenko N.V., Tarasova K.V. (2022) Suaugusiųjų kritinio mąstymo vertinimas: *Journal of Modern Foreign Psychology*, 11(4), 105-116. DOI: 10.17759/jmfp.2022110409
49. Schoultz, M. (2023). Mokytojų apmąstymai apie savo praktiką vyresnio amžiaus suaugusiųjų neformaliojo švietimo srityje. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/00313831.2023.2196543>
50. Smith, G. (2003). Ne tik kritinis mąstymas ir sprendimų priėmimas: mokyti verslo studentus mąstyti. *Journal of Management Education*, 27, 24-51, doi: <http://dx.doi.org/10.1177/1052562902239247>.
51. Snyder, L. G., & Snyder, M. (2008). Kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžių mokymas. *Delta Pi Epsilon Journal*, 50 (2); 90-99.

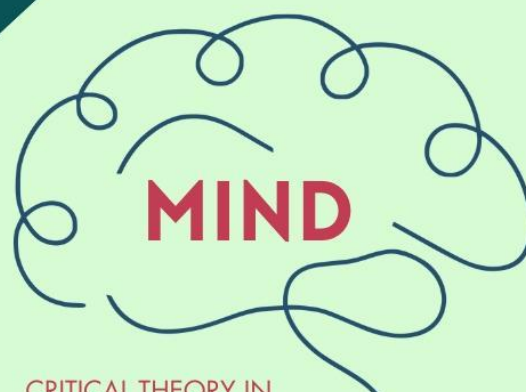
52. Tripathy, M. (2020). Kritinio mąstymo dimensijos darbo vietos valdyme ir asmeniniame tobulėjime: konceptuali analizė. *Multidisciplinary Journal for Education Social and Technological Sciences*, 7(2), 1-19, doi: <https://doi.org/10.4995/muse.2020.12925>.

53. Vaske, J. M. (2001). *Kritinis mąstymas suaugusiųjų švietime: (M. B. H. M.): (angl.) An elusive quest for the definition of the field*. Nepublikuota daktaro disertacija. Drake universitetas, Des Moines, Ajova.

54. Višnja, G. (2009), *Teaching and Evaluating Critical Thinking (Kritinio mąstymo mokymas ir vertinimas)*, Prieiga per internetą: <https://hrcak.srce.hr/82826>.

55. Pasaulio ekonomikos forumas, (2020). Prieiga per internetą: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf (žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 3 d.).

56. Zlatko, M. & Bruno, C. (2010), *Education For Critical Thinking And Media Manipulation (Kritinio mąstymo ugdymas ir manipuliavimas žiniasklaida)*, Prieiga per internetą: <https://hrcak.srce.hr/55353>.

CRITICAL THEORY IN
ADULT EDUCATION PRACTICE:
EMPOWERMENT FOR CRITICAL ACTIONS

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project number: 2023-1-LT01-KA220-ADU-000153426